

Što znate o

ANDRZEJU PANUFNIKU?

aleksandar mihalyi

Naslov treba shvati ne samo kao retoričko pitanje već kao poziv na naše preispitivanje odnosa sa Panufnikom i ne malim brojem naših suvremenika slične sudbine. Riječ je o skladateljima čiji su nam opusi bili za cijela ili dijelom njihova života nepoznati, gotovo potpuno! Razlog neupućenosti je što smo u ovakvim nastojanjima ponajprije ograničeni informacijama i, što je najvažnije, nosačima zvuka ili koncertima. Naime, velik broj skladatelja koji pripadaju ovoj grupi doživio je tragične obrate u životu ili karijeri ili je upokojen u svojevrsnoj anonimnosti. Uglavnom se mogu svesti pod pripadnike onoga što se podrazumijeva pod malim narodima i u pravilu su ekspatriirani, kao primjerice Roberto Gerhard ili Andrzej Panufnik (spomenimo samo njih koji su izbjegli u Englesku).

Uz to, vrlo je česta pojava uklanjanja nepodobnih i u društvima ne upitne demokracije kao što su SAD: Lou Harrison, Tony Conrad ili Alan Hovhanes. Harrison je, za razliku od Cagea i donekle Cowella, prije mnogo desetljeća otvoreno govorio o svojoj homoseksualnosti, te je čak s ushitom primio glazbenu nagradu američke homoseksualne udruge, stvarajući tako o američkoj glazbi u '40-im i '50-im godinama prošlog stoljeća osjetno drugačiju sliku od oficijelne. Zamjerio se tako glazbenom establišmentu i

na dugo godina je bio gurnut u stranu. Conrad je kao jedan od tvoraca minimalizma smetao svojim radikalizmom i asketizmom onima koji su na širem planu promišljali i uspostavljali prvi američki, a i planetarni *izam*.

Nalazimo još poveznica; jedna je šira vezanost za vlastitu tradicijsku glazbu, oslanjanje na svoju ili bliske sredine, i to ne preuzimanjem citata već ponajprije spiritualnih vrednota nošenih glazbom - zvukovima, ali u vrijeme koje im nije bilo sklono ili nije bilo spremno za njih! Harrison je još '40-ih bio jedan od onih u Kaliforniji koji su vjerovali da će krajem XX. stoljeća svaki kompozitor morati poznavati barem još jednu glazbenu baštinu osim one u kojoj je formiran. Indirektno je to značilo ne samo bijeg od stega europske dominacije jer su paralelno radili i na razvijanju autohtonog, američkog načina promišljanja temeljenog na multikulturalnosti. Slično je bilo s Hovhanesovim orijentalnim i dalekoistočnim inspiracijama ili Conradovom vezanošću uz repetitivnost američkog folka. Dugi niz godina knjige su pisane u centrima moći, odnosno na Istočnoj obali, te prešućivale ili marginalizirale ove skladatelje. Snimke i veće naklade Hovanesa i Harrisona su se u većem broju pojavile tek nedavno kada se trebalo pokazati multikulturalno senzibiliziranim. Panufnika je, naravno, snašla još gora sudbina, udar je bio dvostruk; u domovini i u egzilu, a posljedice po skladateljski rad puno lošije. Golu egzistenciju spasila je dirigentska karijera.

Postoji ipak jedna utjeha; vodeći dirigenti, od Stokowskog do Horensteina, te interpreti, od Menuhina do Rostropoviča, svirali su i naručivali djela od njih. I još nešto: u Panufnikovom slučaju kolege su mu u Poljskoj, redovito solidarizirani, dodjeljivali prve nagrade. Djela su im vrlo

rijetko bila na repertoaru i uglavnom su tek uredno „prosviravana“. Tek su odnedavno njihove partiture adekvatno tumačene.

Andrzej Panufnik rođen je 1914. godine u Varšavi, a nakon diplomiranja na Varšavskom konzervatoriju nastavlja studij dirigiranja u Beču, gdje je došao radi boljeg upoznavanja s Webernom čije je skladateljske principe osjećao bliskim. Netom prije početka rata Panufnik se vraća u Varšavu i uzima aktivnog učešća kako u glazbenom tako i u ilegalnom pokretu kada je i svirao u duetu s Lutoslawskim na *café* koncertima. U požaru mu tijekom varšavskog ustanka nestaje i kompletan dotadašnji opus. Vrlo se brzo Panufnik konsolidira, rekonstruira stare partiture i sklada novo, što kulminira trijumfom sa „Simfonijom rusticom“ 1949. godine. Značajke su njegovog idioma ukratko slijedeće: krajnja ekonomičnost, elegancija klasične ljepote, mikro organiziranje tvorbenog materijala, forme koje su nastale istraživanjem njihovih spiritualnih aspekata, dok tonalne ili modalne harmonije resi jednostavnost. Također, tu je i direktnost njegove izražajnosti uz prepoznatljivu poljsku tragičnu sastavnicu (treba li to uopće isticati kada se govori o skladateljima ovog prostora?). Sam će Panufnik o svojem kredo reći: „*Ideal je kompozicija u kojoj je poetski sadržaj kombiniran s savršenstvom konstrukcije. Glazba dobiva svoju vječnu ljepotu iz idealne ravnoteže emocija i intelekta.*“ Upravo će spiritualnost ili vizionarstvo na neo-klasičnim principima i reduciranoj glazbenoj građi postati prepoznatljiv Panufnikov skladateljski rukopis. Ovdje treba povući i istaći jednu rastavnicu: za razliku od *holy* minimalista Goreckog, Tavenera i Pärta, njegov skladateljski kredo nije retrogradan - ne okreće se starom, već je dijete svojeg vremena.

Nakon rata novim se vladarima nije sviđao idiom temeljen na „prostim“ tradicionalnim napjevima spiritualne ljepote ali bez herojskog patosa za snažne nove iskorake tadašnje skladateljske prakse i bez očekivano plesnog karaktera, koji su trebali imati i anacionalnu dimenziju. Nakon što se u veljači 1948. godine Ždanov obrušava na nepoćudne dajući sljedeće smjernice „...formalističke perverzije i anti-demokratske tendencije u glazbi... kult atonalnosti, disonancu... zasljepljenost konfuznim, neurotičnim kombinacijama koji muziku transformiraju u kakofoniju“, za Panufnikovu je „Simfoniju rustiku“ poljski ministar kulture u prisutnosti generalnog sekretara sovjetskih skladatelja rekao: „*Simfonija rustika', mora prestati postojati*“. Spašava ga, ali naravno ne i ispunjava, dirigiranje. Godine 1954. bježi u Englesku gdje će i ostati do smrti 1991. godine. Preko noći Panufnik domovini postaje nitko.

Nažalost, i politika je prema azilantima općenito uvijek bila nesmiljena, a s prominentnim nacionalnim figurama odnos je bio frustrativno enigmatičan. Živio je neko vrijeme na konspirativnoj adresi, a tekstove koje je pisao Britanci su pogrešno smatrali odveć anti-komunističkim, te ih je morao mijenjati i kratiti. Čovjek, Poljak aristokratskih manira nije mogao trpjeti nesenzibiliziranost svojih domaćina za oštricu koja je bila drugamo okrenuta, a koju ovi hinjeno nisu primjećivali. Poljske povijesne i glazbene teme od „Katynske šume“ do „Simfonije rustike“ i „Sacre“ u ovom su slučaju lako mogle prekinuti život Panufniku. Tih se godina na nacionalno koje nije nazdravičarsko, herojsko i povijesno, gledalo s podozrenjem i na zapadnoj strani željezne zavjese. Konkretno; Katynsku šumu, u kojoj je sovjetska armija ubila 15.000

zatočenih Poljaka, bilo je proskribirano spominjati i usmeno - a naš je skladatelj jedno od svojih djela nazvao „Katynski epitaf“.

Ukratko, njegov je opus gotovo nepoznat izvan Poljske, nacionalno ili pučko tada više nije bilo u trendu, a njegov idiom nije imao ništa zajedničkog sa serijalizmom koji je dominirao Europom. U najboljem je slučaju predstavljao onaj dio pritajenog romantizma, kod njega kombiniranog s misterioznošću, koji će tek kasnije dići glavu svojim rastezanjem forme kako bi izvukao veliku ekspresivnu snagu. I baš će tu on kao i njegovi zemljaci odigrati ključnu ulogu. Ukratko, Zapad tada nije razumijevao ni njegove gradbene principe, a niti složene emitivne kodove utkane u geometrijski precizno formulirane strukture. Panufnik je razmišljao o napuštanju Engleske, ali ponuda nije bilo. Na njegovu osobnu sreću, drugi mu brak egzistencijalno i socijalno znatno popravlja situaciju i status. Kasnije čak će ga Kraljica imenovati vitezom, neposredno prije skladateljeve smrti.

Pored „Simfonije rustice“ treba se svakako upoznati sa skladbom „Hommage a Chopin“ koja je nastala u povodu proslave stote godišnjice Chopineove smrti 1949. godine. Ponovno zadire duboko u korijenje, preciznije rustikalnim melodijama i ritmovima centralnog dijela Poljske - Chopinove rodne Masovie, koji su ga za života inspirirali. Inače, slično je, gotovo identično kada je riječ i o inspiracijama Panufnika.

Jedno od njegovih najslušanijih djela je „Simfonija sacra“. Po mnogima je to jedno od najboljih poljskih orkestralnih djela XX. stoljeća. Simfonija neuobičajene spiritualne snage obilježila je tisuću godina poljskoga kršćanstva i državotvornosti te je po riječima Panufnika: „Izraz

mojih religioznih i patriotskih osjećaja.“ Od ostalih snimaka za preporuku je verzija „Tragične uvertire“ iz 1955. godine (inicijalno skladana 1942.) u izvedbi Londonskog simfonijskog orkestra pod ravnanjem Jasche Horensteina. Yehudi Menuhin 1971. godine naručuje „Violinski koncert“, koji je i snimljen interpretaciji skladatelja. „Koncert za violončelo i orkestar“ iz 1991. godine, djelo fascinantne forme i jedinstvenog lirizma. Svakako treba poslušati snimku naručitelja Mstislava Rostropoviča.

Izabrana diskografija:

Concerto Festivo, Landscape, Katyń Epitaph, Concertino

LSO, Panufiak Unicorn Kanchana DKP 9016

Universal Prayer

Louis Halsey Singers, L. Stokowski Unicorn Records RHS 305

8. simfonija “Sinfonia Votiva”

BSO, S. Ozawa Hyperion CDA66050

Sinfonia Sacra, Arbor Cosmica

Concertgebouw, A. Panufnik Elektra Nonesuch 7559 79228

Koncert za violončelo

M. Rostropovich NMC D0105

Tri gudača kvarteta, Gudački sekstet...

R. Chase, S. Orton, Chilingirian SQ Conifer Records CDCF 218

Heroic Overture, Nocturne, Tragic Overture, Autumn Music

J. Horenstein Unicorn Records RHS 306